Васьків М. С.,
професор кафедри журналістики та нових медіа
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна),
доктор філологічних наук
Ел. пошта: m.vaskiv@kubg.edu.ua

Mykola Vaskiv,
Doctor of Philology,
Professor of the Department
of Journalism and New Media
of Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
Email: m.vaskiv@kubg.edu.ua
ORCID iD // 0000-0003-3909-1213

УДК 070(477)»1920»

DOI: 10.28925/2524-2644.2019.2.12

«ПРЕСА УСРР ДО XV РОКОВИН ЖОВТНЯ» МИХАЙЛА АГУФА ЯК ДЗЕРКАЛО ВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ У 1920-х РОКАХ

"PRESS OF THE UKRAINIAN SSR TO THE 15 ANNIVERSARY OF THE OCTOBER REVOLUTION" BY MYKHAILO AHUF AS A MIRROR OF THE PUBLISHING INDUSTRY IN UKRAINE IN THE 1920S

У статті проаналізовано статистичні параметри, якісну характеристику української (а також радянської загалом) книговидавничої галузі, видавництв, груп видань, поліграфії, преси 1920-х років крізь призму панівного на той час більшовицького світогляду в поєднанні з національно-коренізаційними переконаннями у книзі Михайла Агуфа «Преса УСРР до XV роковин Жовтня» (1932). Для аналізу цієї праці, вписування її в контекст розвитку вітчизняного і світового книговидання та періодичних видань, формулювання висновків були застосовані описовий, компаративний, індуктивний, дедуктивний методи, а також методи систематизації й узагальнення. Українські дослідники радянської доби оминали працю М. Агуфа, побоюючись звинувачення в націоналізмі, дослідники періоду незалежності не звертають на неї уваги через упереджене ставлення як до відверто заангажованої. Певне пересмикування у книзі є: наприклад, оминається характеристика видавничої продукції 1917–18 років в Україні, переказуються відверті судові фальсифікації у справі СВУ тощо. М. Агуф постійно керується компартійними настановами і кутом зору в висвітленні розвитку та проблем книговидання. Проте автор книжки спирається насамперед на статистичні дані, що дає йому змогу схарактеризувати тенденції кількісного і якісного розвитку книговидання, домінування пропагандистсько-політичної, антирелігійної літератури у видавничих портфелях, централізацію видавничої сфери, преси і партійно-державний контроль над ними. Одночасно М. Агуф відзначає суттєве зростання українськомовних видань, видань мовами інших нацменшин, наукової, технічної, довідкової літератури, класичної й сучасної художньої української літератури, здобутки коренізації у цій галузі. Окреслює він і суттєві проблеми з кадрами у видавничій і періодичній галузі, розвитку союзної та республіканської поліграфічної й паперової промисловості, книгорозповсюдженні, задоволенні читацьких запитів. Книга М. Агуфа окреслює 1920-ті роки як дуже плідний період у розвитку не лише українського радянського, а й національного книговидання.

***Ключові слова**: книговидання, преса, 1920-ті роки, державні, кооперативні та приватні видавництва, поліграфія.*

The purpose of the article is to analyse the statistical parameters, qualitative characteristics of the Ukrainian (as well as the Soviet, in general) book publishing, publishing houses, groups of publications, printing, the press of the 1920s through the prism of the Bolshevik worldview in combination with the national-indigenous beliefs of Mykhailo Ahuf in his book "Press of the Ukrainian SSR to the 15th Anniversary of October" (1932). Descriptive, comparative, inductive, deductive methods, as well as methods of systematization and generalization are used to analyse this work, fit it into the context of the development of national and world book publishing and periodicals, formulate conclusions.

Ukrainian scientists of the Soviet era have bypassed the work of Mykhailo Ahuf because of fear of accusations of nationalism, and researchers of the period of independence do not pay attention to it because of its biased attitude as being openly engaged. There is a certain overlap in the book: for example, the characteristic of the publishing production of 1917–18s in Ukraine is overlooked, the overt court falsifications in the IED case are recounted and so on. Mykhailo Ahuf is constantly guided by the Communist Party guidelines and perspective in covering the development and problems of book publishing. However, the book's author used statistics data, which enabled him to characterize trends in the quan-

titative and qualitative development of book publishing. These trends were the dominance of propagandistic and antireligious literature in publishing portfolios, the centralization of the publishing sphere and the press, and government control over them.

At the same time, Mykhailo Ahuf notes the significant growth of of books in Ukrainian and other languages of national minorities: scientific, technical, reference literature, classical and contemporary fiction Ukrainian literature as the achievements of nativization. He also pointed out the problems in the publishing and periodical industry, press and paper industry, book distribution, and readers' expectations. Mykhailo Ahuf's book described the 1920s as a very fruitful period in the development of not only the Ukrainian Soviet book publishing but also the national one.

Key words: *book publishing, press, the 1920s, cooperative and private publishing houses, printing.*

Вступ. Дослідники історії української видавничої справи чомусь оминають період міжвоєнного двадцятиріччя в УСРР. Зрозуміло, що увагу науковців привертає журналістська і видавнича діяльність доби визвольних змагань 1917–1920 рр. [1; 2; 3; 4 та ін.], натомість дальші два десятиліття оголошуються «темною» й однозначно негативною добою. Можна було сподіватися, що заклик Н. Зелінської «до перегляду видавничої концепції» історії української видавничої справи [5] буде пов'язаний із переглядом такої негації до 1920–30-х років. Адже недаремно період в українській культурі від 1917-го до початку 1930-х років отримав назву «Розстріляного відродження». Проте вкотре цей період був обійдений мовчанкою. Створюється враження, що дослідники так і не зуміли випрацювати концепцію ставлення до нього, до різноспрямованих напрямів у розвитку видавничої справи, контенту книжкових і періодичних видань. Можливо, на дослідників доби незалежності в цьому сенсі всебічно вплинув А. Животко з його абсолютною негацією до радянської преси і видавничої діяльності у праці, яку він створив до Другої світової війни і яка вийшла друком лише аж у 1990 р. [2]. Така думка глибоко позначилося на розвідках М. Тимошика, який дає лише загальну негативну характеристику видавничої справи в СРСР без якогось глибокого аналізу [4], без поділу на періоди тощо. Розділ «Видавнича справа періоду радянської влади (1919–1990): організаційний аспект» становить усього 31 сторінку. У ньому охоплено стан і розвиток книговидавничої, поліграфічної та книгорозповсюджувальної справи за 70 років [4, 315–330]. Винятком може бути хіба що посібник В. Владимирова «Історія української журналістики (1917–1991) [6] з ґрунтовним оглядом окремих періодів. Однак ця праця стосується насамперед журналістики, тому видавничу діяльність зачіпає лише опосередковано.

Не можна сказати, що у цій справі панує цілковитий вакуум. Натепер є ціла низка дисертаційних робіт, у яких аналізується видавнича, бібліотечна, дослідницька, книгорозповсюджувальна діяльність у радянській Україні між двома світовими війнами (Т. Варава [7], Т. Вересовська [8], Т. Кароєва [9], Т. Ківшар [10], Є. Костик [11], О. Левчук [12], С. Старовойт [13], О. Яковлєва [14] та ін.). Щоправда, абсолютна більшість із них — на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора історичних наук. Можна порадіти за ефективність діяльності істориків, та прикро, що осторонь цієї справи залишаються журналістикознавці, філологи і фахівці з історії видавничої справи. Та й об'єктом аналізу в зазначених дисертаціях стають переважно окремі інституції, видавництва, насамперед кооперативні, як і переважно кооперативна мережа книгорозповсюдження.

Ще прикріше, що праця М. Агуфа «Преса УСРР до XV роковин Жовтня» [15] не знайшла належного застосування й аналізу в зазначених дослідженнях. Радянські науковці згадували про неї у загальному перелікові й обмежувалися не менш загальниковою констатацією, що книга М. Агуфа «не втратила актуальності» для дослідників. Мабуть, дослідники остерігалися чіпати цю книгу через небезпеку звинувачення в «буржуазному націоналізмі», якщо врахувати певні коренізаційні інтенції в окремих розділах монографії Михайла Агуфа.

А ще прикріше, що й у роки незалежності науковці не йдуть далі за згадування праці М. Агуфа в загальному переліку радянських досліджень українського книговидання 1920–30-х років. «Розглядаючи питання розвитку видавничої справи того часу, можна згадати праці М. Агуфа, Є. Грицака, А. Козаченка, Ю. Меженка, А. Русанова та праці харківських вчених І. Ельвіна, Б. Горєліка, А. Земляного, П. Романіва, І. Ізгура, М. Олександріва та С. Юльського, в яких дослідники розглядали діяльність комсомольської та комуністичної преси. Сьогодення має конкретні рекомендації щодо вдосконалення взаємозв'язків аудиторії та преси, методи навчання "політично грамотних, відданих

партії" науковців. Вищезгадані дослідники проаналізували основні положення класиків марксизму-ленінізму щодо формування преси. Незважаючи на те, що ці праці були актуальними в період їх написання та й кілька десятків років поспіль, втім і нині вони залишаються важливими даними про діяльність преси того часу» [16, 318]. «До 15 роковин Жовтневої революції були зроблені поодинокі спроби, зокрема М. Агуфа, К. С. Рихлевського, подати узагальнювальну картину щодо національної преси та книги в УСРР за роки радянської влади. Але публікація матеріалів, присвячених пресі та книгам національних меншин УСРР, завершується 1932 роком. З розгортанням у 1933 році на офіційному рівні активної боротьби проти націоналізму ця тема стала, по суті, закритою» [17, 92].

Методи дослідження. У статті історія і стан дослідження проблеми аналізуються із застосуванням історіографічно-описового методу. З використанням описового, компаративного, дедуктивного й індуктивного методів досліджується зміст праці Михайла Агуфа «Преса УСРР до XV роковин Жовтня», яка вписується у контекст своєї доби й у контекст розвитку української та світової видавничої справи і преси XX ст. За допомогою методу систематизації й узагальнення підбиваються підсумки отриманих у статті результатів.

Результати й обговорення. Михайло Агуф був співробітником «Книгоспілки» й одночасно партійним функціонером. Як наслідок, він, з одного боку, стежив за ідеологічною «витриманістю» редакційного портфеля кооперативного видавництва і змістом книг, а з іншого — часто орієнтувався в публікаціях на реальний стан речей і практичний досвід роботи у видавничій сфері, а не на теоретичні, відірвані від дійсності партійні настанови.

Перші розділи («Здобутки Жовтня» [15, 5–16], «Основні засади більшовицької преси» [15, 17–30]) книги М. Агуфа «Преса УСРР до XV роковин Жовтня» за виробленою вже тоді традицією мали ідеологічно спрямований, політично заанґажований, публіцистичний характер із рясним цитуванням партійних вождів, насамперед В. Леніна. Значною мірою таким самим за спрямуванням був і наступний розділ — «Книга в СРСР» [15, 31–41], та вже в ньому автор наводить значний масив статистичної інформації, аргументуючи ті чи ті положення. Ця інформація дібрана найчастіше тенденційно, як, зрештою, й у всіх інших розділах. Чимало видань, видавництв М. Агуф не згадує, оминає перші роки радянської влади в СРСР й УСРР, коли ще не було жорсткого контролю за тематикою і проблематикою книг, зокрема й україноцентричних. Однак навіть неповна чи тенденційна статистика дає цінний матеріал щодо кількісного і якісного стану видавничої справи в радянській Україні в період 1917–1932 рр.

Так, у розділах «Книга в СРСР», «Книга на Україні» [15, 42–69] та наступних наведено конкретні й переконливі цифри, які доводять, що за загальною кількістю примірників, друкованих аркушів та назв видавнича справа радянського періоду суттєво перевищувала рівень царської Росії (порівняно зі славнозвісним 1913 р., а насправді з 1912 р., коли видавництво царської Росії досягло апогею), а від 1922 р. невпинно зростала щороку, за винятком 1926 р. Натомість централізація книгодруку під контролем держави призвела до суттєвого скорочення кількості видавництв, залишивши на кінець 1932 р. всього одне недержавне видавництво — кооперативну «Книгоспілку». І це при тому, що ще в середині 1920-х років активно й успішно працювали поруч із державними ДВУ, «Українським робітником», «Радянським селянином», «Науковою думкою» (тоді — видавництво медичної літератури), «Центрвидавом», Держвидавництвом Молдавії кооперативні «Рух» і «Пролетарий» (переважно російськомовна література), єврейське громадське видавництво «Культур-Ліґа», приватні київські «Слово», «Час», «Сяйво» та харківські «Космос» і «Уніздат» [15, 55–58].

Це давало можливість друкувати великими накладами, а отже, суттєво зменшувати вартість одного примірника книги, але знижувало конкурентність: друкували не ті видання, які користувалися попитом у читачів, а ті, які вважали за потрібне видавати наглядові партійно-радянські органи або належно дібране «ідейно стійке» керівництво державних видавництв. Насамперед це була різноманітна політична література — від популярних брошур, праць класиків марксизму-ленінізму і матеріалів партійних зібрань до філософських, політологічних, економічних «доказів» єдиноправильності все того ж марксизму-ленінізму й облудності, буржуазної ангажованості всіх інших учень, які слугують світові капіталу. До літератури цього штибу можна також зарахувати велику кількість антирелігійних видань, переважно розрахованих на малоосвічені верстви населення.

Індустріалізація країни стала основою суттєвого збільшення назв і кількості примірників

технічної, агротехнічної, наукової, навчальної літератури, яка могла (єдина) конкурувати з партійно-політичними виданнями. Оскільки найлегше було переконати тих, хто ще не мав стійких переконань і життєвого досвіду, то велика вага надавалася виданням для дітей і юнацтва — згодом найвідданіших помічників влади і провідників її політики в життя. Не останнє місце займала і художня література як українська, так і перекладна. Контроль за художніми виданнями ставав усе жорсткішим, але ще не був тотальним, тому заднім числом знаходили «прихованих шкідників» і «ворогів народу» й у видавничій сфері. Про це згадує М. Агуф, вводячи до сухої статистики полум'яну публіцистику, коли пише про процес «контрреволюційної» СВУ в відповідних підрозділах «Контрреволюційне шкідництво» і «Більше пильности на ідеологічному фронті».

Державні видавництва створили мережу з великих книгарень, які функціонували, однак, лише у великих містах, що давало чималі прибутки з відносно меншими затратами. Забезпечення книгами провінційних мешканців було покладене на плечі кооперативної «Книгоспілки». Саме це видавництво провадило активну промоційну діяльність для доведення книг до кожного читача, особливо в селах, створило мережу власних книгарень, полиць у сільських кооперативних крамницях. Лише постійна, винахідлива й наполеглива праця давала можливість нарощувати асортимент і кількість проданих книг.

Не все було безхмарним у зростанні книговидання в УСРР: великі провали були у поліграфічній промисловості. Це стосувалося недостатньої кількості й низької якості поліграфічних машин, а ще більше — браку паперу, особливо — високоякісного («<…> став виявлятися розрив поміж продукцією паперових фабрик і потребами на культурні ґатунки паперу <…> дуже повільні темпи розвитку паперової промисловости спричиняються до лімітування розвитку видавничої продукції в СРСР і в тому числі на Україні» [15, 72–73]). М. Агуф традиційно переконує, що ці труднощі тимчасові, що партійні вожді й органи звернули на «недоліки» увагу, тому скоро справи суттєво покращаться. Але те «скоро» не настало й досі. Одна з антиномій радянського соціалізму: пропаганді надавався беззаперечний пріоритет, на неї не шкодували матеріальних і моральних витрат, але одночасно кошти на папір і поліграфмашини передбачалися за залишковим принципом, бо передусім треба було профінансувати важку і військову промисловість.

До цієї проблеми додавався постійний брак належних кадрів. Це стосувалося технічних працівників, коректорів, літредакторів, перекладачів керівників, формувальників «видавничого портфеля», книгорозповсюджувачів та ін., бо жодне видавництво не могло похвалитися належною укомплектованістю кадрами, рівень яких, до того ж був невисоким: «<…> кадри української інтеліґенції до Жовтневої революції були, в наслідок русифікаторської політики царату, надто обмежені. Бракувало не лише автора, а й редактора, коректора, перекладача, навіть складачів-українців по друкарнях перший час не легко було дістати <…> лише поступово формувалися кадри авторів з різних галузів знання» [15, 50–51]. Це стосується і кадрових проблем у періодичних виданнях [15, 153–154]. Особливо тих працівників, які займалися підготовкою і друком видань українською мовою. Автор книги наводить конкретні заклади, цифри, які повинні переконати, що кадри для преси, видавництв, книготоргівлі активно й успішно готуються, аби з часом цілком задовільнити їх потребу [15, 154–157].

М. Агуф відзначає успіхи радянської видавничої сфери у справі коренізації, збільшенні назв і накладів видань українською мовою чи, наприклад, молдавською в Молдавській АСРР, яка входила з 1925 р. до складу УСРР. «Книжка мовами нацменшостей на Україні зростає весь час і абсолютно і своєю питомою вагою 1928 року нацменкнижка посідає 5 % назвами і близько 3 % тиражем» [15, 59]. На 1932–33 рр. політика компартії в національному питанні вже почала кардинально змінюватися, але М. Агуф цього ще не вловлює, тому вітає коренізаційні процеси у книговиданні, відзначає великі успіхи і перспективи літератури національними мовами: «<…> прояви російського націоналізму були і на фронті видавничої роботи <…> Видавництва довгий час вважали за можливе випускати українською мовою лише підручник для початкової сільської школи та частково масову книжку для села, з додатком до цього ще клясиків української художньої літератури. Але основна увага ще довгий час, а по окремих видавництвах, як "Пролетарий", аж до 1929–30 рр., приділялася друкуванню російської книжки» [15, 52].

Коренізаційні процеси автор книги фіксує і в розвитку періодичної преси. Коротко він повідомляє про зростання накладів, тематики журналів, зокрема українськомовних, і одночасне скорочення кількості відомчих журналів. Значно більше уваги приділено газетам. Розпочинає характеристику газетної мережі Агуф

із аналізу особливостей стінних газет (у тому числі червоноармійських, шкільних, навіть бупрівських) і так званих багатотиражок (видань на окремому великому підприємстві, у сільському колективному господарстві чи кількох підприємствах або установах, армії, школі, навіть у бупрах), які не мали на той час жодних аналогів у світі [15, 124–133]. М. Агуф також констатує, що суттєво скоротилася кількість центральних видань, натомість у ті роки активно формувалася мережа газет у кожному районі, навіть найменшому.

Висновки. Розвиток видавничої сфери і преси України за роки радянської влади, зокрема у міжвоєнне двадцятиріччя, так і не знайшов належного висвітлення в наукових дослідженнях. Праці радянських дослідників відзначалися однобокістю, ігноруючи ті факти і явища (хай їх було і небагато), які не вкладалися в офіційну ідеологічну доктрину. Натомість науковці пострадянської доби апріорі займали упереджену позицію: процеси книговидання в цей період цілком підлягали партійно-державному диктатові, тому мали винятково негативний характер і не заслуговують на глибше вивчення. Тому дослідження видавничої сфери 1920-х років, зокрема і книга М. Агуфа «Преса УСРР до XV роковин Жовтня», так і не стали об'єктом ґрунтовного аналізу.

Натомість праця М. Агуфа дає надзвичайно багато цікавої та корисної інформації, насамперед статистичної. Безперечно, на ній позначилася ідеологічна матриця доби, яка химерно поєднувала марксистсько-ленінську теорію з актуальними (часто — недовго) гаслами партійних вождів. Тому автор відзначає як неминучі й позитивні явища домінування суспільно-політичної, пропагандистської за духом літератури, видання і перевидання великими накладами праць партійних класиків та тогочасних правителів, лубочних антирелігійних видань, централізацію і жорсткий контроль видавничої справи, списування прорахунків і недоліків у цій сфері на діяльність «ворогів народу», їхній саботаж тощо.

Проте М. Агуф — не лише теоретик, а й практик видавничої справи — не міг не перелічити й ті негативні явища, які були породжені недолугою політикою влади, хоча він їх і називає в дусі часу «тимчасовими труднощами». Це фінансування видавничої сфери за залишковим принципом, ліквідація залишків комерційної конкуренції, ігнорування реальних читацьких запитів із нав'язуванням малоцікавих видань, низька якість поліграфії, паперу, його катастрофічний брак, як і нестача кваліфікованих кадрів тощо.

Процес формування модерної української нації знаходить відтворення у змінах видавничого портфеля, про що теж зазначається у праці М. Агуфа. Насамперед ідеться про активний процес коренізації, за якого різко зростає відсоток кількості назв і примірників видань українською мовою, а також молдавською, іншими мовами національних меншин в УСРР. На запит часу відповідає й значне зростання, а можливо, і створення ледь не з нуля кількості українськомовних видань наукової, навчальної, технічної, довідкової літератури. Ґрунтовної сегментації та суттєвого зростання набувають видання для різних груп населення, насамперед для дітей і юнацтва.

У статті подано лише короткий, узагальнений аналіз вагомої для сучасних досліджень праці Михайла Агуфа, яка потребує значно глибшого вивчення, зокрема і в контексті інших пресознавчих і видавничознавчих праць 1930-х років.

Джерела

1. Близнюк А. Історія видавничої справи: конспект лекцій. Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2007. 84 с.

2. Животко А. Історія української преси. Мюнхен: Б.в., 1989–1990. 334 с.

3. Почапська-Красуцька О. І. Історія української журналістики: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Видавець «ПП Зволейко Д. Г.», 2012. 248 с.

4. Тимошик М. Історія видавничої справи: підруч. Київ: Наша культура і наука, 2007. 496 с.

5. Зелінська Н. В. Історія видавничої справи в Україні: до перегляду концепції. *Поліграфія і видавнича справа.* 2002. № 39. С. 19–26.

6. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1991): навч. посіб. Київ МАУП, 2007. 174 с.

7. Варава Т. В. Діяльність та науково-довідкові видання словникових комісій Всеукраїнської Академії наук (1918–1933): дис. … канд. іст. наук. Київ, 2000. 241 арк.

8. Вересовська Т. В. Видавнича та бібліографічна діяльність Соціально-економічного відділу УАН–ВУАН (1918–1928 рр.) як джерело з історії науки: дис. … канд. іст. наук. Київ, 2000. 179 арк.

9. Кароєва Т. Р. Книговидавнича справа Поділля: тенденції розвитку (друга половина XIX — початок 30-х років XX ст.): дис. … канд. іст. наук. Київ, 2004. 215 арк.

10. Ківшар Т. І. Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.): дис. … д-ра іст. наук. Київ, 1996. 463 с.

11. Костик Є. П. Створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922–1930 рр.: дис. … канд. іст. наук. Переяслав-Хмельницький, 2005. 241 арк.

12. Левчук О. М. Розвиток кооперативного книговидання в Україні в кінці XIX — першій третині XX ст. (на прикладі Всеукраїнського кооперативного книговидавничого

і книготорговельного товариства «Книгоспілка»): дис. … канд. філол. наук. Київ, 2003. 229 арк.

13. Старовойт С. В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918–1933 рр.: дис. … канд. іст. наук. Київ, 2003. 197 арк.

14. Яковлев О. В. Історико-культурологічні виміри книжкового друку в Україні у 20-ті роки ХХ століття: дис. … канд. іст. наук. Київ, 2010. 208 арк.

15. Агуф М. Преса УСРР до XV роковин Жовтня. Х.: Партвидав «Пролетар», 1932. 165 с.

16. Шпакович К. Харківська періодична преса 1920-х рр. як чинник національного відродження. Історія проблеми. *Український історичний збірник.* 2013. Вип. 16. С. 313–324.

17. Колесник В. Коренізація національних меншин в УСРР: історіографія 1930-х рр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія.* 2008. № 94–95. С. 91–94.

References

1. Blyzniuk, A (2007). Istoriia vydavnychoi spravy: konspekt lektsii [History of Publishing : Lecture Notes]. Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet, Zhytomyr, 84 p. [in Ukrainian].

2. Zhyvotko, A. (1989–1990). Istoriia ukrainskoi presy [History of Ukrainian Press]. Munich, 334 p. [in Ukrainian].

3. Pochapska-Krasutska, O. I. (2012). Istoriia ukrayinskoi zhurnalistyky: navch.-metod. posib. [History of Ukrainian Journalism: manual]. Vydavets «PP Zvoleiko D. H.», Kamianets-Podilskyi, 248 p. [in Ukrainian].

4. Tymoshyk, M. (2007). Istoriia vydavnychoi spravy: pidruchnyk [History of Publishing: textbook]. Nasha kultura i nauka, Kyiv, 496 p. [in Ukrainian].

5. Zelinska, N. V. (2002). Istoriia vydavnychoi spravy v Ukraini: do perehliadu kontseptsii [History of Publishing in Ukraine: to View Cocept], *Polihrafiia i vydavnycha sprava, Vol. 39,* pp. 19–26 [in Ukrainian].

6. Vladymyrov, V. M. (2007). Istoriia ukrayinskoi zhurnalistyky (1917–1991): navch. posib. [History of Ukrainian Journalism (1917–1991): manual]. MAUP, Kyiv, 174 p. [in Ukrainian].

7. Varava, T. V. (2000). Diialnist ta naukovo-dovidkovi vydannia slovnykovykh komisii Vseukrainskoi Akademii nauk (1918–1933) [Activity and Scientific Background Publications of Dictionary Commission of All-Ukrainian Academy of Sciences (1918–1933)]. PhD dys. (Hist. Sci.), Kyiv, 241 p. [in Ukrainian].

8. Veresovska, N. V. (2000). Vydavnycha ta bibliohrafichna diialnist Sotsialno-ekonomichnoho viddilu UAN–VUAN (1918–1928 rr.) yak dzherelo z istorii nauky [Publishing and Bibliograthic Activity of Socio-Economic Department of UAN-VUAN (1918–1928) as a Source from the History of Science]. PhD diss. (Hist. Sci.), Kyiv, 179 p. [in Ukrainian].

9. Karoieva, T. P. (2004). Knyhovydavnycha sprava Podillia: tendentsii rozvytku (druha polovyna XIX — pochatok 30-kh rokiv XX st.) [Book Publition of Podillya: Development Trends (Second Half of 19th — Early 30s of the 20th Century). PhD dys. (Hist. Sci.), Kyiv, 215 p. [in Ukrainian].

10. Kivshar, T. I. (1996). Ukrayinskyi knyzhkovyi rukh: knyhovydannia ta knyhoposhyrennia (1917–1923 rr.) [Ukrainian Book Movement: Book Publishing and Book Distribushion (1917–1923)]. D. Sc. dys. (Hist. Sci.), Kyiv, 463 p. [in Ukrainian].

11. Kostyk, Ye. P. (2005). Stvorennia ta diialnist kooperatyvnykh vydavnytstv v USRR 1922–1930 rr. [Establishment and Activity of Cooperative Publishing Houses in Ukrainian SSR in 1922–1930]. PhD dys. (Hist. Sci.), Pereiaslav-Khmelnytskyi, 241 p. [in Ukrainian].

12. Levchuk, O. M. (2003). Rozvytok kooperatyvnoho knyhovydannia v Ukraini v kintsi XIX — pershii tretyni XX st. (na prykladi Vseukrainskoho kooperatyvnoho knyhovydavnychoho i knyhotorhovelnoho tovarystva «Knyhospilka») [Development of a Cooperative Edition in Ukraine at the End of the 19th — in the First Third of the 20th Century (All-Ukrainian Cooperative Book Publishing and Book Trade Society «Book Union»: case study). PhD diss. (Filol. Sci.), Kyiv, 229 p. [in Ukrainian].

13. Starovoit, S. V. (2003). Vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u 1918–1933 rr [Publishing Activity of the National Academy of Sciences of Ukraine in 1918–1933]. PhD dys. (Hist. Sci.), Kyiv, 197 p. [in Ukrainian].

14. Yakovlev, O. V. (2010). Istoryko-kulturolohichni vymiry knyzhkovoho druku v Ukraini u 20-ti roky XX stolittia [Historical and Cultural Dimensions of Book Printing in Ukraine in the 1920s]. PhD dys. (Hist. Sci.), Kyiv, 208 p. [in Ukrainian].

15. Ahuf, M. (1932). Istoryko-kulturolohichni vymiry knyzhkovoho druku v Ukraini u 20-ti roky XX stolittia [Press of the Ukrainian SSR to the 15th Anniversary of October]. Partvydav "Proletar", Kharkiv, 165 p. [in Ukrainian].

16. Shpakovych, K. (2013). Kharkivska periodychna presa 1920-kh rr. yak chynnyk natsionalnoho vidrodzhennia. Istoriia problemy [Kharkiv Periodicals of the 1920s as a Factor of National Revival. History of Problem]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk,. Vol. 16,* pp. 313–324 [in Ukrainian].

17. Kolesnyk, V. (2008). Korenizatsiia natsionalnykh menshyn v USRR: istoriohrafiia 1930-kh rr. [Rooting of National Minorities in the Ukrainian SSR: Historiography of 1930s]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia: Istoriia, Vol. 94–95,* pp. 91–94 [in Ukrainian].

Подано до редакції: 24.11.2019 р.
Прийнято до друку: 26.12.2019 р.

Васькив Н. С., *профессор кафедры журналистики и новых медиа Киевского университета имени Бориса Гринченко (Киев, Украина), доктор филологических наук*

«ПРЕССА УССР К XV ГОДОВЩИНЕ ОКТЯБРЯ» МИХАИЛА АГУФА КАК ЗЕРКАЛО ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ В 1920-е ГОДЫ

В статье проанализированы статистические параметры, качественной характеристики украинской (а также и советской в целом) книгоиздательской отрасли, издательств, групп изданий, полиграфии, прессы 1920-х годов сквозь призму господствующего на то время большевистского мировоззрения в единстве с национально-коренизационными убеждениями в книге Михаила Агуфа «Пресса УССР к XV годовщине Октября» (1932). Для анализа этого труда, вписывания его в контекст развития отечественного и мирового книгоиздания и периодических изданий, формулирования выводов были применены описательный, компаративный, индуктивный, дедуктивный методы, а также методы систематизации и обобщения. Украинские исследователи советской эпохи обходили стороной труд М. Агуфа, побаиваясь обвинений в национализме, исследователи периода независимости не обращают на него внимание из-за предвзятого отношения как к откровенно ангажированному. Определенные передергивания в книге есть: например, обходится стороной характеристика издательской продукции 1917–18 годов в Украине, пересказываются откровенные судебные фальсификации по делу СВУ и т. д. М. Агуф постоянно руководствуется компартийными установками и углом зрения в освещении развития и проблем книгоиздания. Однако автор книги опирается прежде всего на статистические данные, что позволяет ему охарактеризовать тенденции количественного и качественного развития книгоиздания, доминирование пропагандистско-политической, антирелигиозной литературы в издательских портфелях, централизацию издательской сферы, прессы и партийно-государственный контроль над ними. Одновременно М. Агуф отмечает существенный рост украиноязычных изданий, изданий на языках других нацменьшинств, научной, технической, справочной литературы, классической и современной художественной украинской литературы, достижения коренизации в этой области. Указывает он и на существенные проблемы с кадрами в издательской и периодической отрасли, развитии союзной и республиканской полиграфической и бумажной промышленности, удовлетворении читательских запросов. Книга М. Агуфа характеризует 1920-е годы как очень плодотворный период в развитии не только украинского советского, но и национального книгоиздания.

Ключевые слова: *книгоиздание, пресса, 1920-е годы, государственные, кооперативные и частные издательства, полиграфия.*